

**OKURUN ANLAM ÜRETİMİNDEKİ ROLÜNÜ
SORGULAMAK:
ALIMLAMA ESTETİĞİ BAĞLAMINDA YEŞİL GECE***

Ahmet Duran ARSLAN**

“Hiçbir metinde anlam tümüyle tüketilemez.”

Derrida

Öz

Reşat Nuri Güntekin’in Yeşil Gece (1928) adlı eseri, bir “polemik roman” olması nedeniyle yazıldığı dönemden günümüze kadar ilgi çekici bir inceleme metni olarak görülmüştür. Zaman içinde romanla ilgili, okur/eleştirmen ile metin arasında kurulan ve karşılıklı etkileşim ilkesine dayanan dinamik ilişki sonucunda, yer yer birbirine yaklaşan yer yer de birbirinden kutuplaşma derecesine varacak şekilde uzaklaşan muhtelif okuma/yorumlama biçimleri doğmuştur. Bilindiği üzere, yazarların kitapları hakkında verdikleri demeçler, yayıncı kuruluşların yayımladıkları eserlere ilişkin tanıtım yazıları ile okurun düşünsel arka planının besleyicisi/belirleyicisi konumundaki dönemin sosyo-kültürel, tarihsel ve ideolojik zemini, okur alımlamasını etkileyen temel unsurlar arasındadır. Bu çalışmada, alımlama sürecini şekillendiren bu etmenlere Yeşil Gece üzerinden değinilerek örneklem olarak seçilen çeşitli yazılar aracılığıyla romanın kronolojik alımlanma haritası çıkarılacaktır. Bu bağlamda Nahid Sırrı Örik’ten Mehmet Kaplan’a, Fethi Naci’den Cahit Kavcar’a uzanacak şekilde birbirinden farklı dünya görüşlerine sahip eleştirmenlerin romanı alımlama şekilleri ortaya konularak bir nevi “eleştirmenin eleştirisi”

* Bu yazı, 11-12 Ekim 2018 tarihleri arasında Boğaziçi Üniversitesi’nde düzenlenen “Yazıdan Söze: Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisansüstü Sempozyumu”nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş hâlidir.

** Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

e-posta: ahmetduranarslan@gmail.com

Geliş/Received: Ekim/October 2018, Kabul/Accepted: Kasım/November 2018

yapılacaktır. Çalışmanın temel teorik dayanağını ise Hans Robert Jauss, Wolfgang Iser ve Stanley Fish'in öncülük ettiği Alımlama Kuramı oluşturacaktır.

Anahtar Sözcükler: Alımlama Estetiği; Okur-merkezli Eleştiri; Reşat Nuri Güntekin; Yeşil Gece; Roman.

TO EXAMINE THE ROLE OF THE READER IN MEANING PRODUCTION:

YEŞİL GECE IN THE CONTEXT OF RECEPTION AESTHETICS

Abstract

Reşat Nuri Güntekin's Yeşil Gece (1928) has been seen as an interesting research text from past to present due to its identity of "polemic novel". In time, miscellaneous reading/interpretation forms that sometimes resemble each other and sometimes differ from each other at the degree of polarization have arisen as a result of the dynamic relation established between the reader/critic and the text, and based on the principle of reciprocal interaction. As is known, the statements of the authors about their books, blurbs of publishers and period's historical, socio-cultural and ideological ground that is the feeder/determiner of the reader's intellectual background are among the fundamental factors affecting reader's reception. In this study, these factors shaping reception process will be analyzed on Yeşil Gece and the chronological reception map of the novel will be extracted through various texts selected as sample. In this context, by revealing the reception forms of critics who have different world views from Nahid Sırrı Örik to Mehmet Kaplan, from Fethi Naci to Cahit Kavcar, and in some way the criticism of criticism will be performed. The basic theoretical basis of the study will be Reception Theory, led by Hans Robert Jauss, Wolfgang Iser and Stanley Fish.

Keywords: Reception Aesthetics; Reader-oriented Criticism; Reşat Nuri Güntekin; Yeşil Gece; Novel.

Alımlama Estetiği Üzerine

Yeşil Gece'nin zaman içinde farklılaşan alımlanma hikâyesinin daha yakından ve detaylı olarak tartışılabilmesi için öncelikle "alımlama kuramı"na (*reception theory*) ana hatlarıyla değinmek gerekir. Hans Robert Jauss, Wolfgang Iser ve Stanley Fish'in öncülük ettiği bu kuram, metnin anlamına etki eden toplum, yazar ve eser faktörlerini yok saymasa da söz konusu anlamın asıl olarak okur merkezli oluştuğunu ve edebî metnin dinamik bir şekilde her okunuşta başka bir okur tarafından yeni baştan üretildiğini savunur (Aktaran Toprak 2003: 132). Yani bu kurama göre, metnin anlamı büyük ölçüde okur tarafından inşa edilir. Bu çerçevede Jauss, metnin okur tarafından önceden bilinen bazı değerlerle bağdaştırılma eğilimine tabi tutulduğunu ve bu durumun da okurda birtakım beklentilere yol açtığını ileri sürer. Jauss, bu beklentiler bütününe "beklentiler ufku" (*horizon of expectations*) adını verir ve eserin estetik değerinin bu ufka göre belirlendiğini söyler (Aktaran Toprak 2003: 137). Beklentiler ufku, devrin sosyo-kültürel, tarihsel ve ideolojik koşullarından etkilenerek okurun düşünce yapısını şekillendirir. Buna göre bir metni farklı ideolojik süreçlerin hâkim olduğu farklı tarihsel dönemlerde okuyan okurlar ya da eleştirmenler - aynı ideolojiler gibi- birbirleriyle çelişen/çatışan birçok anlamın üretilmesinde önemli pay sahibidirler. Okur, kendi dönemine ve hatta bağlı bulunduğu epistemik cemaate özgü kültürel kod ve konvansiyonlarla metni anlama ve yorumlama edimine girdiğinden, bir eserin değeri ve anlamı dinamik şekilde sürekli değişip çeşitlenir. Dolayısıyla değer ve anlam meselesi durağan değil, esnek ve devingen bir karakterdedir. Bu bağlamda da hiçbir okuma ediminin özerk, bağımsız ve bireysel olduğu söylenemez.

Alımlama estetiğinin bir diğer öncü ismi Wolfgang Iser ise okur alımlamasının nasıl meydana geldiğini "Okuma Süreci ("The Reading Process") adlı yazısında açıklar. Iser'a göre metnin virtüel bir boyutu (*virtual dimension*) vardır ve bu boyut, okurun tahayyülleriyle metnin iç dinamiklerinin bir araya gelmesi sonucu oluşur (1972: 284). Anlam oluşturma etkinliği, büyük oranda metin içinde mevcut bulunan boşlukların ve belirlenmemiş alanların okur zihni tarafından doldurulmasına bağlıdır. Okur, o güne kadar edinmiş olduğu bilgi, beceri ve deneyimlerinden yola çıkarak metinde eksik bırakılmış, tamamlanmamış yahut muğlak olan yerleri doldurur (Aktaran Toprak 2003: 141). Buna göre okur, Iser'ın repertuar (*repertoire*) olarak adlandırdığı sosyo-kültürel ve tarihsel normlarla hareket ederek metnin anlamını değiştirip dönüştüren aktif bir konumdadır (Compagnon 2004: 113). Bu da, bir metnin nasıl olup da birbirinden çok farklı şekillerde anlamlandırılabilmesine bir cevap önermekte ve elbette anlamın göreceli olduğuna işaret etmektedir.

Bu bağlamda alımlamayı etkileyen unsurlar üzerine çalışmalar yapmış bir diğer isimden de bahsetmek yerinde olacaktır: Antoine Compagnon. *Compagnon Literature, Theory and Common Sense* (Edebiyat, Kuram ve Sağduyu) adlı eserinde “orijinal anlam” (*original meaning*) ile “anlamlama” (*signification*) kavramlarının aynı olmadığını savunup bu ikisi arasındaki ayrımı vurgulamaya çalışır. Buna göre metnin orijinal bir ilk anlamı vardır; fakat bu, metnin bahsi geçen anlamdan başka hiçbir şekilde yorumlanamayacağı ve farklı anlamlara gelemeyeceği demek değildir (2004: 39-43). Ona göre metin, sahip olduğu bu orijinal anlamın yanı sıra, değişen zaman ve okura göre birçok farklı okuma biçimine de olanak veren dinamik bir karaktere sahiptir. Gadamer’in dediği gibi “bir metin tarihsel ve kültürel bir konteksten bir diğerine geçtiğinde ona yazarın veya ilk okurların asla öngöremeyeceği yeni, farklı anlamlar eklenir” (Aktaran Compagnon 2004: 42). Eagleton’a göre de “[e]debî eserlerin geniş bir anlam yelpazesi üretme kapasiteleri vardır; bu anlamlardan bazıları tarihin kendisi değiştiğinde değişebilir ve hepsi yazarın kastı dâhilinde değildir” (2016: 147). Buna göre kelimeler yaşayan varlıklardır, onların anlamı sadece yazar ve onun çağdaşları için basitçe kısıtlanamaz.

***Yeşil Gece*’nin Alımlanma Serüveni**

1. Nahid Sırrı Örik

Alımlama kuramının genel hatlarıyla tartışılmasının ardından, şimdi *Yeşil Gece*’nin yazıldığı andan 2000’lere varan alımlanma hikâyesi, örneklem olarak seçilen yazılar üzerinden kronolojik olarak ele alınacaktır. Bu bağlamda incelenecek ilk metin, romanın yayımlandığı 1928 yılında Nahid Sırrı Örik’in *Hayat* dergisi için kaleme aldığı “*Yeşil Gece* Hakkında” adlı yazıdır. Örik, bu yazıda “muhterem dostum” dediği Reşat Nuri’nin romancılığını *Yeşil Gece* üzerinden överek onun roman konusunda bir özgünlük yakaladığını belirtir. *Yeşil Gece*’nin, o dönemde aşk maceralarıyla özdeşleşmiş olan roman türünü bu kısırdöngüden çıkardığını savunup eserin sürükleyiciliğine vurgu yapar: “Gönül dertlerine ve kadın maceralarına ait içinde bir küçük ima bile bulunmadığı halde, eser sizi başından en son sahifesine kadar, bir dakika bile tevekkufunuza müsaade etmeden sürüklüyor” (1928: 7). Ardından *Yeşil Gece*’yi bu özelliği itibarıyla Shakespeare’in *Jules César* eserine benzetip “Ne şerefli benzeyiş!” (1928: 7) diye yazar. Bu cümlelerden sonra Örik’in *Yeşil Gece*’deki ideolojik söylemi onaylayan yaklaşımıyla karşılaşılır. Örik, erken Cumhuriyet dönemi ideolojisinin şekillendirdiği romanı baştan sona destekler gözükür:

“Çok mölon şapkanın altında yeşil sarıkların vaktile sırf bir intifa vasıtası olarak taşınmış olduklarını ara sıra hatırlamak mecburiyetindeyiz. Ve muazzam zaferi takip eden inkılâpların o zafer kadar muazzam olduğunu hiç, hiçbir eser bu kadar güzel anlatmamıştır” (1928: 7-8).

Örik ile *Yeşil Gece*'nin örtüşen ideolojileri yazı boyunca hissedilir. Örik, romanda karşıt ideoloji temsilcisi olarak çizilen Hafız Eyüp'ten bahsederken “mahlûk”, “münafık” ve “dessa herif” ifadelerini kullanır. Ayrıca yazıdaki “bu derecede kıymetli roman”, “bu kadar güzel”, “muazzam”, “ne iyi etmiş”, “ne nefis ve muvaffak tasvirler”, “ne şerefli bir benzeyiş” gibi öznellik yüklü ifadeler, onun eseri hayranlık derecesinde beğendiğini ve bütünüyle onayladığını gösterir. Örik'in yazısındaki ilginç noktalarından biri de, -Iser'in bahsettiği “boşluk” kuramını destekleyecek şekilde- romanda söylenmeyen, müphem bırakılan izini sürme arzusudur. Örik, bu arzunun yönlendirmesiyle romanda belirtilmeyen ama merak ettiği kimi noktaları kendince doldurup esere çeşitli eklemeler yapar. Örneğin, Hafız Eyüp'ten bahsederken “Reşat Bey söylemiyorsa da, bıyıklarını traş etmiş olduğu da muhakkak!” (1928: 7) ya da Şahin'den bahsederken “Artık sarı seyrek sakallarına kır düşmüş ve tahmin ediyorum ki hâlâ hiçbir aşk saadeti yaşamamış” (1928: 7) şeklinde muhtelif anlatsal çıkarımlar yapar. Bunlar romanın içeriğine okur ya da eleştirmen tarafından yapılan müdahalelere açık birer örnek teşkil eder.

2. Reşat Nuri Güntekin

Yeşil Gece'nin alımlanma hikâyesi bağlamında ele alınacak ikinci metin, 1 Mart 1955 tarihinde *Varlık* dergisinin “Her Ay Bir Konuşma” bölümünde yayımlanan Mustafa Baydar'ın Reşat Nuri ile yaptığı görüşme notlarıdır. “Reşat Nuri Anlatıyor” başlığıyla yayımlanan bu yazıda Baydar, Reşat Nuri'ye söyleşi boyunca *Çalığışu* ve *Yeşil Gece* hakkında sorular yöneltir. Elbette burada yazarın *Yeşil Gece* üzerine söylediklerine odaklanılacaktır. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki Reşat Nuri her ne kadar eserin yazarı konumunda bulunsa da, o da eserin potansiyel okurlarından biridir. Dolayısıyla onun metni alımlama biçiminden de söz etmek mümkündür. Reşat Nuri, bu görüşmede eserle ilgili olarak şu sözleri sarf eder:

“Ben *Yeşil Gece*'de sadece itikadını, onunla beraber de ebedi hayat ümidini, uzun ve acı savaşımlardan sonra kaybeden, kendi ölümlülüğüne, milletin ölümsüzlüğü fikrinde bir teselli arayan bir insanın romanını yazmak istiyordum. Atatürk inkılâbı ve lâik öğretim zamanına rastladı. Bu da uyandırdığı heyecan bakımından, bizim kendi *Dreyfus* meselemiz gibi bir

şeydi. O heyecan beni de bir çeşit polemik romanı yazmaya, daha doğrusu romanımı o tarafa sürüklemeye sevketti” (Aktaran Baydar 1955: 7).

Daha önce ifade edildiği üzere devrin sosyo-kültürel, tarihsel ve ideolojik ortamına göre değişip şekillenen beklentiler ufku, okurların zihinsel arka planını yapılandırır. Köksal Alver’e göre de “edebiyatçı içinde yer aldığı sosyal ortamın dışında olmadığı için sosyolojik gerçeklikten esinlenir. Bu durum, edebiyatın doğrudan bir arka plan ve kültürel zeminde var olduğunu gösterir” (2006: 35). Bu bağlamda bir yazar-okur olan Reşat Nuri’nin beklentiler ufkunun da erken Cumhuriyet ideolojisi ve Kemalist edebiyat kanonunun hâkim olduğu kültürel iklimden etkilendiğini söylemek mümkündür. Öte yandan Reşat Nuri’nin romanının yazılma anına dair söylediği “Atatürk inkılâbı ve lâik öğretim zamanına rastladı[ğı]” ifadesi de tartışmalı konulardan biridir. Nitekim Birol Emil, bu romanın Atatürk’ün Reşat Nuri’ye “Bana yobazlığı eleştiren bir roman yaz” sözü üzerine yazılmış bir “ısmarlama metin” olduğunu savunur (1984: 213). Dönemin siyasi olayları göz önüne alındığında Reşat Nuri’nin bahsettiği bu “tesadüf” söylemi ikna edicilikten uzaktır. Çünkü halifelik ile Şeriye ve Evkaf Vekaleti’nin kaldırılması (1924), tekke, türbe ve zaviyelerin kapatılması (1925), Türk Medeni Kanunu’nun kabulü (1926) gibi siyasi gelişmelerin yaşandığı ortamın varlığı ile belki de en önemlisi eserin kendi iç dinamikleri bu metnin “inkılâpçı kanon”la ilişkisini gösterir niteliktedir.

Ayrıca Reşat Nuri’nin eseri hakkında yaptığı bu yorumlar, o dönem ve sonraki zamanlardaki diğer okur-eleştirmenlerin alımlama biçimlerini etkilemesi açısından da dikkate değerdir. Bu tarz demeçler, Antoine Compagnon’un bahsettiği “yazarın niyeti” ile yakından ilgilidir. Yazar, sahip olduğu ideolojiyi metnine nüfuz ettirerek onu olumluyan bir anlam, bir algı yaratma niyetindedir. Bu da metnin alımlanma sürecine yazar tarafından yapılan doğrudan bir müdahale örneğidir. Bu görüşmenin notlarını okuyan okurların bazılarının, metni bu ifadelerdeki yönlendirmenin tesirinde kalarak yorumlayabilecekleri söylenebilir.

3. Mehmet Kaplan

7 Aralık 1956’da vefat eden Reşat Nuri’nin ölümü dolayısıyla Mehmet Kaplan da, *İstanbul* dergisinde 15 Şubat 1957 tarihinde “Öğretmenler ve Memurlar Romancısı Reşat Nuri” adıyla bir yazı kaleme alır. Bu yazı doğrudan *Yeşil Gece*’yi merkeze almasa da, yine romana dair çeşitli göndermelerin bulunması itibarıyla dikkat çekici bir metindir. Kaplan, Cumhuriyet devrinde Türk cemiyetine öncü olan zümrenin öğretmenler, subaylar ve memurlar olduğunu, bu zümrenin de başlıca hayat meselelerinin

aşk, aile dirliği, cahil ve geri muhit ile mücadele olduğunu ifade eder. Ardından Reşat Nuri'nin de bir öğretmen olarak bu zümreden olduğunu, eserlerinin çoğunda bu kesimin yaşam tarzını yansıttığını belirtir (1957: 5-6). Kaplan'ın "cahil ve geri muhit ile mücadele" ifadesiyle gönderme yaptığı eserlerin başında *Yeşil Gece* gelir. Kaplan, *Yeşil Gece* başta olmak üzere Reşat Nuri'nin romanlarının ideolojik konumuna dair tespitlerini şu şekilde sıralar:

"Reşat Nuri kendisini muayyen bir ideoloji ve hayat görüşüne bağlamadığı için, müşahedelerini bir davayı ispat etmek gayesine göre tanzim etmez. Bunlar meziyetlerle beraber kusurları da bilen, serbest düşünceli bir insanın müşahedeleridir. Bundan dolayı okuyucuyu daha çok ikna ederler" (1957: 7).

Yeşil Gece romanı içerik özellikleri itibarıyla Kaplan'ın bu sözleriyle çelişen bir metindir. Kaplan'ın savunduğunun tersine *Yeşil Gece*, bir dava güden, erken Cumhuriyet dönemi ideolojisinin savunuculuğunu üstlenen bir tezli roman örneğidir; Reşat Nuri'nin kendi tabiriyle "eski kuvvetler" ile "yeni kuvvetler" in çatışmasını işleyen bir "polemik romanı"dır. Dolayısıyla Kaplan'ın yazarın romancılığına dair bahsi geçen yorumları kısmen geçersiz kalır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu yazı, yazarın ölümünden yaklaşık iki ay sonra yazılmıştır ve böyle bir yazıda, eleştirel ve akademik bir üsluptan ziyade daha duygusal ve samimi bir üslubun tercih edilmiş olması muhtemeldir.

4. Fethi Naci

1970'lere gelindiğinde ise dönemin değişen türlü koşullarıyla bağlantılı olarak *Yeşil Gece*'nin alımlanmasının da bir hayli farklılaştığı görülür. Bu farklılaşmayı Fethi Naci'nin 1971 yılında *Yeni Dergi*'de yayımlanan "*Yeşil Gece*" başlıklı yazısında okumak mümkündür. Naci, *Yeşil Gece*'nin bir zamanlar ilerici çevrelerce çok tutulmuş bir roman olduğunu söyleyerek tahlile başlar (1971: 225). Ona göre romancı, bu eserde tamamıyla şematik bir anlayış içindedir ve karakterleri dinsel inançların eleştirisi için bir araç olarak tasarlamıştır: "Reşat Nuri, başta Şahin Efendi olmak üzere, bütün kişilerini birtakım fikirlerin hoparlörü olarak kullanır. Mesela, o yıllarda, Şahin Efendi'ye şöyle dedirtmekten çekinmez: 'Milletine sadık Cumhuriyetperver Türkler yetiştirmek emelindeyim'" (1971: 228). Naci'nin eleştirisi genel olarak romanın Kemalist ideolojinin sesiyle bütünleşmiş olması ve romancının din hakkında etraflıca bir düşünce geliştirememesi üzerine yoğunlaşır. Ancak ilerleyen sayfalarda metin, *Yeşil Gece*'yi aşip doğrudan Reşat Nuri'nin ve savunduğu ideolojinin eleştirisine döner.

Naci, Reşat Nuri'yi ve aslında Kemalizmi dinin Türk toplumundaki yeri ve Türk halkının dine tek ideoloji olarak sarılmasının tarihsel/ ekonomik temelleri üzerine yeterince düşünmemekle suçlar. Ardından romanda eksik gördüğü, dönemin sosyo-kültürel, tarihsel ve siyasi ortamından uzun uzun bahsedip *Yeşil Gece*'de sadece Atatürk'ün düşüncelerinin yayılmasıyla yetinildiğini, Türk insanının iç dünyası ve yaşanılan dönem hakkında enikonu düşünülmediğini belirtir (1971: 229). Naci, romandaki “Şahin, Sarıova'ya geleli daha üç saat olmadığı hâlde softalığın bu kasabaya ne büyük kudretle hâkim olduğunu anlamıştı” cümlesini referans verdikten sonra romanın bu noktadan itibaren kalın çizgilerle akla karanın savaşı şeklinde sürdüğünü ifade eder (1971: 226-227). Burada edebî ve estetik ölçütlerin göz ardı edilip ideolojinin bir metne bu denli hâkim olmaması gerektiği ima edilir.

Bu yazısının eleştirel tonunun -Nahid Sırrı Örik ve Mehmet Kaplan'ın yazılarına oranla- daha yüksek olduğu söylenebilir. Ancak Naci'nin -belki de Marksist eleştirmen kimliğinin beslediği beklentiler ufku nedeniyle- kurgusal yazılarda görmek istediği olmazsa olmazlarının, belli başlı şartlarının bulunduğunu da ifade etmek gerekir. Onun için dönemsel hakikatleri ya da zamanın ruhunu (*zeitgeist*) içermeyen bir anlatı hep eksiktir, tamamlanamamıştır. Bu yüzden onun nezdinde *Yeşil Gece* de eksik/yetersiz bir anlatıdır; eleştirmen bu konudaki hoşnutsuzluğunu şu şekilde dile getirir:

“Reşat Nuri'nin Yeşil Gece'si, bir zamanlar pek övülmesine rağmen, bence, edebiyat açısından başarısız, bildirisi bakımından tutarsızlıklarla dolu bir eser. Romanın ününün sürüp gitmesi, olsa olsa, kulaktan dolma yargılarla yetinmek huyumuzla açıklanabilir” (1971: 230).

Naci'nin yazının sonlarında söylediği bu sözler, onun en genel anlamıyla *Yeşil Gece* hakkındaki yargılarını özetler niteliktedir. Ayrıca Naci, eseri övüp onun ününün sürmesini sağlayan okur-eleştirmenlerin de metni çözümlene ve yorumlama konularında “yetersiz” ya da “atalet içinde” olduklarını ima eder.

5. Cahit Kavcar

Fethi Naci'nin yazısının yayımlanmasından hemen bir yıl sonra, 1972 yılında, Cahit Kavcar imzasıyla “Bir Öğretmenin Romanı: *Yeşil Gece*” başlıklı bir yazı daha kaleme alınır. Kavcar'ın yazısı, Fethi Naci'nin yazısının ters izdüşümü gibidir, yani makale âdeta baştan aşağı *Yeşil Gece* övgüsüdür. Kavcar, yazının hemen başlarında bu romanın “bugün bile

içinden çıkıp çözümleyemediğimiz çok önemli problem ve sorunları ele aldığı için incelenmesi gerçekten yararlı ve gerekli bir eser” (1972: 167) olduğunu belirtir. Bununla beraber Reşat Nuri’nin bu eser aracılığıyla bir tezli roman denemesine giriştiğinin altını çizer (1972: 168). Ancak Kavcar’ın, diğer eleştirmenler gibi Kemalist ideolojiye değil de “milliyetçilik”e vurgu yapması dikkat çekicidir. Yazıda Şahin’in ülkücü, milliyetçi bir öğretmen ve fedai olduğunun altı ısrarla çizilir. Bu bağlamda metinde geçen şu sözler dikkat çekicidir: “Öğretmen Şahin, yazarımız Güntekin gibi *gerçek bir milliyetçidir*. Bir yandan da *anadilimiz olan Türkçeye* kendi benliğini kazandırmaya, onu kullanıp yaymaya çalışmaktadır. Bu ise her şeyden önce *anadilimize ‘Lisan-ı Osmanî’ yerine ‘Türkçe’* demekle yani ona kendi adını vermekle başlar” (1972: 180-181), (vurgular bana ait). Bu satırlar, Kavcar’ın roman alımlamasının -diğer yazılara göre- daha farklı bir kanalda seyrettiğini gösterir.

Yazısının sonunda Kavcar, romanı günün/güncelin soru(n)larına çareler sunan velut bir metin olarak görüp ondan bazı didaktik çıkarımlar yapar. Bu çıkarımlar, “1-Aydınların Anadolu’ya hizmet için gitmesi gerekir. 2-Gericilerle savaşmak için, geri düşüncelilerin iç dünyalarını çok iyi bilmek ve mücadeleden hiç yılmamak gerekir” (1972: 185) şeklinde devam eden dokuz maddeden oluşur. Metni bir toplumsal reçete gibi gören Kavcar, ona duyduğu hayranlığı şu satırlarda dile getirir:

“Yeşil Gece’nin **çok başarılı bir eser olduğunu belirtmek zorundayız**. Bu eserdeki tasvir ve tahliller de **çok başarılıdır**. Gerçeklikle lirizmi **bağdaştırmasını çok iyi bilen Güntekin**, mizahi unsurları da **büyük bir ustalıkla kullanır**. **Karakter yaratmadaki ustalığı ise gerçekten dikkate değer**” (1972: 186), (vurgular bana ait).

Görüldüğü üzere Kavcar, *Yeşil Gece*’ye yaklaşırken nesnel, eleştirel bir tavır sergilemekten ziyade öznel ifadelerle örülü ve daha duygu yüklü bir yaklaşım içindedir. Bu tutum, şüphesiz eleştirmenin düşünsel beklentilerine romanda karşılık bulmasıyla yakından ilgilidir.

6. Seyit Battal Uğurlu ve Selvi Demir

1970’lerden 2000’lere gelindiğinde ise *Yeşil Gece*, çok farklı şekillerde alımlanmaya devam eder. Seyit Battal Uğurlu ile Selvi Demir’in 2013 yılında kaleme aldıkları “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Tekke ve Zaviyeler” başlıklı makale bu çeşitliliği örnekleyen metinlerden biridir. Bu güncel makale, erken Cumhuriyet dönemi ideolojisinin din olgusuna bakışının edebiyat eserlerindeki yansımalarını incelemek üzere kaleme alınmış

ve bu bağlamda *Nur Baba*, *Yeşil Gece*, *Miskinler Tekkesi* ve *Kadınlar Tekkesi* romanları incelenmiş, odağa da *Yeşil Gece* alınmıştır. Öncelikle makalede, Şahin Efendi'nin, idealist duruşuyla Güntekin'in dünya görüşünün eserdeki temsilcisi olduğu ifade edilir. Buna göre o, “eski”ye (Cumhuriyet öncesine) ait olan her şeye karşı bir duruş sergiler, Cumhuriyet’le birlikte gelen “yeni” yaşam biçimine tereddütsüz inanır ve Atatürk’ün uygulamaya koyduğu ilke ve inkılâplara gönülden bağlıdır (2013: 369). Bu yorumlar, Fethi Naci'nin metin hakkındaki düşüncelerini anımsatır. Naci gibi Uğurlu ile Demir de *Yeşil Gece*'yi dönemin egemen ideolojisi Kemalizmle “uyumlu” bir eser olarak görmektedirler. Onlara göre, satır aralarında geçen “tarlada toprakla uğraş(mak) yerine burada (medresede) İzhâr ve Kudurî ezberleye(rek); dağda koyun güdecekleri yerde şehirlerde insan sürüleri gütmeye hazırlan(ma)” şeklinde dile gelen düşünce, belli bir kesime tepeden bakan keskin bir ideolojik yaklaşımın yansımasıdır (2013: 369). Ayrıca Uğurlu ile Demir, romanda din adamları ve dindarlara karşı bütünüyle olumsuz bir tutum sergilendiğini belirtip bu tutumun da mesafeli, dışlayıcı ve aşağılayıcı bir bakıştan beslendiğini iddia eder (2013: 374).

Diğer yazılarda olduğu gibi burada da, romanın “eski” ile “yeni” kültürün yahut “medrese” ile mektep’in çatışması üzerine kurulduğu ve “yeni/ilerlemeci” olarak nitelenen Kemalist düşünce yapısının “karanlık üzerine doğacak bir güneş” olarak betimlendiği düşünceleri yinelenir. Yazıdaki dikkat çekici noktalardan biri, romanda sık tekrarlanan “softa” kelimesine yapılan vurgudur. Yazıda “softa” kelimesinin “İlmiyeden olanlara dışlamak amacıyla verilen ad; bir görüşe, bir inanışa körü körüne bağlanan kimse ve yaşadığı çağın gerisinde kalmış, geri kafalı kimse” anlamları kaynak gösterilerek dindar insanların “softa” sıfatıyla genelleştirildiklerinin ve bir anlamda ötekileştirildiklerinin altı çizilir. Dolayısıyla yazıda bakışların odaklandığı, algıların yoğunlaştığı noktanın temel olarak din olgusu ve dindar kesime yönelik muhtelif söylemler olduğu söylenebilir.

7. İnkılâp Yayınevi

Yayıncı kuruluşların genellikle kitapların arka kapağında yer verdikleri tanıtım yazıları da okur alımlamasını etkileyen bir diğer unsurdur. Bu

bağlamda İnkılâp Yayınevi'nin *Yeşil Gece*'yi sunuş biçimi değerlendirilerek yazı sonlandırılacaktır.¹ Romanın arka kapağındaki cümleler şu şekildedir:

*“Toplumsal yönü ağır basan bu romanda, medresede yetişen, ancak sonra öğretmen okulunu bitirerek Ege Bölgesi'ndeki bir kasabada, gerici ve çıkarıcı birtakım güçlerle savaşılan idealist bir gencin serüveni ele alınıyor. Atatürk Devrimi'nin o coşkulu havası içinde, çok güçlü sezgi ve gözlemlerle ele alınmış bu kitapta, toplumumuzun o günkü bütün büyük sorunları, yürekli biçimde tartışılıyor. Romanın en önemli kahramanı Şahin Hoca'nın kişiliğini oluşturan nitelikler, mücadelesi ve uğradığı yenilgilerin öyküsü sayılabilir”*² (vurgular bana ait).

Bu ifadeler, daha önce tartışılan Nahid Sırrı Örik'in Atatürk döneminde, 1928 yılında kaleme aldığı makaleyi hatırlatır. Bu yazıda da romanda savunulan erken Cumhuriyet dönemi ideolojisi ve Kemalist edebiyat kanonunun özellikleriyle örtüşen kimi ifadeler bulunur. Metinde “gerici ve çıkarıcı grup” ile “Atatürk devrimleriyle özdeşleşen aydın grup” olmak üzere temel bir karşıtlık inşa edilmiş ve ikinci gruptan yana bir söylem benimsenmiştir. *Yeşil Gece*, uzun yıllar bu tanıtım yazısı ile basılıp okura ulaşmıştır. Dolayısıyla romana başlamadan önce kitabın arkasını çevirip bu satırlara göz gezdiren naif okurun, bu yazının yönlendirmelerinden ister istemez etkilenebileceği ve romanı burada oluşturulan beklentiyle okuyabileceği muhtemeldir. Buradan hareketle yayıncı kuruluşların da kendi yayın ilkeleri doğrultusunda bir alımlama şekillerinin olduğu/olabileceği söylenebilir.

Sonuç

Yeşil Gece, yazıldığı günden bugüne kadar “beklenti ufukları” birbirinden farklı birçok okur/eleştirmen tarafından ele alınmış ve bu da hâliyle muhtelif okuma, anlamlandırma ve yorumlama biçimleri doğurmuştur. Bu alımlama hikâyesinin farklılaşmasında, yayıncı kuruluşların kitap hakkındaki tanıtım yazıları, yazarların kendi kitaplarına ilişkin çeşitli yayın organlarına verdikleri demeçler ile en temelde dönemin konjonktürel yapısı, yani okurun/eleştirmenin mental süreçlerini şekillendiren sosyo-kültürel, tarihsel ve siyasi ortam etkili olmaktadır. Jauss, Iser ve Compagnon'un benzer şekilde vurguladıkları üzere alımlama kuramı, okur-merkezli bir eleştirel disiplindir ve bu disiplinde okur, metnin

¹ Çalışmada kitabın İnkılâp Yayınevi'nce 2000 yılında yapılan 25. baskısı temel alınmıştır.

² İnkılâp Kitabevi'nin *Yeşil Gece* için hazırladığı -kitap arkası- tanıtım yazısıdır.

anlamının yaratılma ve çeşitlendirilme süreçlerinde aktif rol oynayan, hatta bununla da yetinmeyip metindeki boşlukları, müphem alanları deneyimleriyle doldurarak âdeta onu yeniden kompoze eden, yeniden yazan dinamik bir unsurdur. *Yeşil Gece* örneğinde de, bahsi geçen okur-eleştirmenler -farklılaşan beklenti ufuklarıyla paralel olarak- metnin anlamını kendi repertuvarlarına göre dönüştürüp yeniden yaratmışlardır. Bu durum ise, bir eserin neden ve nasıl çok farklı şekillerde anlamlandırılıp yorumlanabildiği sorularına muhtemel bir cevap önermektedir.

KAYNAKÇA

ALVER, Köksal (2006). *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri*. Ankara: Hece Yayınları.

BAYDAR, Mustafa (1955). "Reşat Nuri Güntekin Anlatıyor." *Varlık*. Sayı 416. İstanbul: Tan Matbaası.

COMPAGNON, Antoine (2004). "Chapter 4: The Reader". *Literature, Theory and Common Sense*. Translated by Carol Cosman. Princeton ve Oxford: Princeton University Press.

EAGLETON, Terry (2016). *Edebiyat Nasıl Okunur?* Çev. Elif Ersavcı. İstanbul: İletişim Yayınları.

EMİL, Birol (1984). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2000). *Yeşil Gece*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

ISER, Wolfgang (1972). "The Reading Process: Phenomenological Approach". *New Literary History* 3. No. 2. Winter.

KAPLAN, Mehmet (1957). "Öğretmenler ve Memurlar Romancısı Reşat Nuri." *İstanbul*. Sayı 1. İstanbul: Turgut Atasoy Matbaası.

KAVCAR, Cahit (1972). "Bir Öğretmenin Romanı: *Yeşil Gece*." *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Cilt 5. Sayı 1. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/489/5743.pdf>

NACİ, Fethi (1971). "*Yeşil Gece*." *Yeni Dergi*. Yıl 8. Sayı 86. İstanbul: De Yayınevi.

ÖRİK, Nahid Sırrı (1928). “Yeşil Gece Hakkında.” *Hayat*. Cilt IV. Sayı 102.

TOPRAK, Metin (2003). *Hermeneutik ve Edebiyat*. İstanbul: Bulut Yayınları.

UĞURLU, Seyit Battal ve DEMİR, Selvi (2013). “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Tekke ve Zaviyeler.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt 6. Sayı 24.
http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi24_pdf/ugurlu_seyitbattal.pdf